

2. Шепитько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями : монография. Харьков, 2000. 88 с.
3. Костенко М. В. Щодо особливостей розслідування злочинів, вчинених організованими групами. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна Серія «Право». Випуск 24, 2017. С. 148–150.
4. Васильев В. П. Юридическая психология : учебник. М. : Юрид. лит., 1991.
5. Лавренюк В. В. Особливості характеристики організованих груп та особи потерпілого при розслідуванні крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2013. Вип. 5. С. 292–296.
6. Сервецький І. В., Деякі ознаки лідера організованого злочинного угруповування. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. Луганськ, 1999. Вип. 3. С. 151–160.
7. Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області від 02.07.2013 у справі № 362/3756/13–к. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib> (дата звернення 24.02.2019).
8. Костенко М. В. Психологічні характеристики організованих злочинних груп. Форум права. 2014. № 3. С. 150–154.
9. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 16.09.2015 у справі № 643/15936/15–к. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib> (дата звернення 24.02.2019).

УДК 343.985

*Попов В. Ю., аспірант Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
e-mail: forensic-science@ukr.net*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБИ ТЕРОРИСТА

Розглядаючи зміст криміналістичної характеристики терористичного акту, варто зазначити, що серед інших її структурних елементів особливий інтерес становить характеристика особи злочинця. Так, інформація про особу злочинця, встановлена під час розслідування і співставлена з відомостями про спосіб, механізм та обстановку вчинення злочину, створює нову самостійну інформацію, що дозволяє правильно визначити напрям і способи розшуку та затримання злочинця [1, с. 33]. Вивчення особи злочинців надає можливість виявлення деяких закономірностей у поведінці обвинувачених під час слідства та в суді, що може бути використано слідчим при виборі тактики процесуальних і слідчих дій, а також для напряму розслідування у конкретному кримінальному провадженні [2, с. 200].

У сучасних наукових джерелах дослідженню особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики приділяється окрема увага. Так, В. О. Образцов підкреслює, що із всієї чисельності властивостей і відношень злочинця, інтерес криміналістики викликають лише ті з них, які «беруть участь» у процесі детермінації механізму злочинів, обумовлюють особливості його відображених можливостей у процесі слідоутворення і, разом з тим, випробовують і закарбовують у собі вплив інших осіб, предметів, процесів, які з ними взаємодіють [3, с. 146].

Р. С. Белкін зазначав, що криміналістичне вивчення особи злочинця повинно включати отримання відомостей про: а) соматичні та психофізичні властивості особи, дані про які використовуються з метою розшуку й ідентифікації; б) психофізичні властивості особи, що визначаються й проявляються в способі вчинення злочину; в) методику вивчення особи учасників процесу слідчим і судом, тобто методів і правил вивчення особи в практичних цілях кримінального судового провадження [4, с. 34–35].

У свою чергу, М. А. Селіванов відзначає, що до характеристики особи злочинця доцільно включати такі дані: а) соціальні – соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія і т. д.; б) психологічні – світогляд (світосприйняття), переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент і т. д.; в) біологічні – стать, вік, особливі прикмети, фізичні дані: сила, зріст, вага та деякі інші [5, с. 132].

Певний інтерес становить дослідження особи злочинця з позиції кримінологічної науки. Так, І. М. Даньшин розглядає особистість злочинця як сукупність істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіду, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного злочину (злочинах), надають його вчинку характер суспільної небезпеки, а винній особі – властивість суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [6, с. 126]. Вчений зазначає, що поняття особистості злочинця необхідно розглядати як: а) особистість

індивіду, котрий вчинив конкретний злочин, б) особистість окремих категорій (видів) злочинців (наприклад, убивць, хабарників та ін.), в) особистість злочинця взагалі [7, с. 84].

Визначений науковцями перелік властивостей особи злочинця може бути покладений в основу формування сучасного портрету особистості терориста. Вважаємо, що до криміналістичної характеристики особи терориста доцільно включати: відомості про мотив вчинення терористичної діяльності (терористичні акти вчиняються на ґрунті національної *ненависті*, з релігійних, політичних або ідеологічних переконань, з екстремістських мотивів тощо); загально біологічні відомості (вік, стать, рівень фізичної підготовки, особливі прикмети тощо); відомості щодо соціальних властивостей особистості (віросповідання, професійна приналежність, місце проживання, сімейний стан, соціальний статус, ціннісні орієнтири тощо); відомості про особисті якості та психологічні особливості (емоційна уразливість, потяг до релігії, темперамент, інтелект, здібності, психічні відхилення, психологічна залежність тощо); відомості про поведінку підозрюваного до, під час та після вчинення злочину.

Розглянемо окремі типологічні характеристики особи терориста.

Особи, які вчиняють терористичний акт на ґрунті національної ненависті. Як правило, такими особами є вихідці з країн Близького Сходу, які брали участь у бойових діях та збройних сутичках на території Сирії, Лівії, Іраку тощо або проходили навчання в тренувальних таборах підготовки бойовиків. Основними цілями вчинення терористичних актів такими особами зазвичай є дестабілізація суспільно-політичної ситуації всередині країни, перерозподіл сфер впливу між різними етнічними (національними) групами або державами, зміна меж території й державного кордону, створення власної незалежної держави або автономної території. Зазначені особи використовують в своїх цілях сучасні євроінтеграційні та глобалізаційні процеси та, переїжджаючи до країн Європи, формують своєрідні спільноти. З метою безперешкодного перетину кордону та легального проживання на території певної країни злочинці нерідко використовують міжнародні програми студентського обміну, що передбачають повне фінансове забезпечення її учасників (безоплатне навчання, оплата проїзду, проживання та харчування, медичне страхування тощо). Така категорія терористів характеризується зневагою до суспільного устрою, ненавистю до інших національних груп або окремих націй та особливою жорстокістю.

Особи, які вчиняють терористичний акт з релігійних переконань. У таких випадках лідери псевдорелігійних організацій (ісламські радикали) залучають до вчинення терористичного акту побожних осіб під прикриттям релігійної віри, переслідуючи при цьому політичні або корисливі цілі. У окремих випадках до терористичної діяльності залучаються зневірені самотні особи, які мають боргові зобов'язання та перебувають у стані гострого або хронічного стресу. З метою ідеологічної обробки та підміни ціннісних ідеалів до таких осіб застосовується психологічний вплив та навіюється ідеологія щодо знищення «невірних» (ідеологія «священної війни»). Нерідко роль виконання терористичного акту відводиться терористам-смертникам (релігійним фанатикам), які приводять в дію вибуховий пристрій шляхом самопідриву. Зазначені особи характеризуються підвищеним потягом до релігії та емоційною уразливістю.

Аналіз слідчо-судової практики дозволяє зробити певні висновки щодо узагальненого криміналістичного портрету особи терориста. Так, організаторами терористичних актів, як правило, є чоловіки зрілого віку (35–55 років), що мають вищу освіту, високий інтелектуальний рівень та володіють корупційними зв'язками у владно-управлінських структурах. Безпосередніми виконавцями в більшості випадків є чоловіки молодшого віку (18–35 років) з високим рівнем фізичної підготовки, наявним досвідом ведення бойових дій, нерідко з наявними судимостями за корисливо-насильницькі злочини. До вчинення терористичного акту можуть також залучатися жінки, неповнолітні особи або особи з психічними вадами. Зазначені особи характеризуються зневагою до загальнолюдської моралі та непохитною вірою в істинність своїх переконань. З метою вербування потенційних виконавців терористичних актів доволі часто використовуються соціальні мережі в Інтернеті.

Отже, врахування слідчим певних властивостей особи злочинця під час розслідування терористичного акту дозволить слідчому висунути та перевірити типові слідчі версії, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину, обрати найбільш ефективні тактичні прийоми допиту підозрюваних та прийняти інші тактично вірні рішення у ході розслідування конкретного злочину.

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що нами було розглянуто лише окремі основні на сьогодні типи особи сучасного злочинця-терориста, який, на жаль, вже типовий для вітчизняної практики протидії злочинності. У подальшому ця проблематика потребує окремого прискіпливого аналізу з урахуванням особливостей вчинення терористичних актів з використанням невинних форм поведінки (особами з психічними розладами, малолітніми тощо), релігійними фанатиками, членами псевдорелігійних структур, сектантами тощо. Окремої уваги у цьому аспекті заслуговують питання особливостей розслідування злочинів вчинених членами міжнародних злочинних угруповань, що професійно беруть участь у різних озброєних зарубіжних конфліктах та фінансуються з-за кордону.

Список використаних джерел:

1. Яблоков Н. П. Криминалистика : учеб. для вузов. Москва : ЛексЭст, 2003. 376 с.
2. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013 № 4. С. 196–201.
3. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Допрос потерпевшего и свидетеля на предварительном следствии. Москва : Омега-Л, ИМПЭ им. А. С. Грибоедова, 2003. 160 с.
4. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Частные криминалистические теории: в 3 т. Т. 2. Москва : Юрист, 1997. 464 с.
5. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. Москва : Юридическая литература, 1982. 152 с.
6. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника. *Проблемы соц. законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.
7. Даньшин И. Н. О методологической роли особенного и отдельного в криминологии. *Проблемы правоведения*. 1987. Вып. 48. С. 79–86.

УДК 343.16

Попович І. М., здобувач Університету сучасних знань

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

1. У умовах трансформації злочинності, реформування органів кримінальної юстиції, оновлення кримінального процесуального законодавства України, актуальними є питання консолідації зусиль теоретиків та практиків з протидії злочинності з метою її забезпечення гідним арсеналом можливостей. І тут вирішальну роль відіграє здатність науки, насамперед наук кримінально-правового циклу, відповісти на всі виклики сьогодення, правильно і своєчасно усвідомити завдання та потреби практики й запропонувати шляхи розв'язання її проблем. Оптимально виконати це в змозі лише тоді, коли у науково-теоретичному сенсі не буде накопичуватися комплекс нерозв'язаних питань, що гальмують процес подальшого розвитку та вдосконалення наукової бази.

Слід зазначити, що науки кримінально-правового циклу пов'язує специфічне соціальне навантаження – ефективна протидія злочинності. Так, криміналістику з іншими науками кримінально-правового циклу об'єднує спільний об'єкт дослідження, яким виступають два взаємно пов'язані види людської діяльності (негативна і позитивна) «злочинна діяльність – діяльність з виявлення, розслідування і попередження злочинів». Кожна з наук цього циклу вивчає цей об'єкт під кутом зору завдань, покладених на неї, що, з одного боку, їх об'єднує (інтегрує), а з іншого – диференціює. Таким чином, процеси інтеграції та диференціації кримінально-правових знань обумовлені, перш за все, спільним об'єктом дослідження, в якому кожна з наук має свій предмет дослідження.

Зв'язок криміналістики і кримінального процесу визначається тим, що ці дві науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає діяльність з розслідування злочинів. Криміналістика виконує підпорядковану функцію – її рекомендації ґрунтуються на процесуальних положеннях і фактично спрямовані на реалізацію процесуальних приписів. Кримінально-процесуальна наука визначає статус учасників кримінального процесу, порядок проведення слідчих дій і, відповідно, межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій. З іншого боку, сформульовані криміналістичні положення і рекомендації неодноразово відтворювалися у статтях кримінально-процесуального законодавства, перетворюючись у його приписи.